

Vad EU-valet 2024 borde handla om

De koncentriska cirklarnas Europa

Olle Schmidt

OHLIN institutet

Vad EU-valet 2024 borde handla om

- Lena Ek: **Det är dags att engagera sig**
- Cecilia Malmström: **EU:s utvidgning är ett moraliskt imperativ - men hur?**
- Ola Nordebo: **Om språk i vår europeiska vardag**
- Johan Rudström: **EU-politiker struntar blankt i svenska sjuksköterskors ”rygg till rygg”-pass**
- Olle Schmidt: **De koncentriska cirkelnas Europa**

Stora frågor i ett litet format

Vad borde EU-valet handla om? Det är temat för en serie skrifter som Ohlininstitutet ger ut under valåret 2024. Valet till EU-parlamentet hålls i en tid med stora spänningar på vår kontinent. Spänningar som ställer nya krav på samarbete.

Samtidigt finns en våg av skepsis mot samarbetet i flera medlemsländer. Partier som är skeptiska till EU vinner i styrka i nationella val och de mobiliserar nu inför EU-valet.

Tidigare har partierna i Sverige haft svårt att fokusera på det europeiska perspektivet i valrörelserna, istället har man av partitaktiska skäl använt valrörelsen till att lyfta nationella frågor. Denna gång är det viktigt att det europeiska perspektivet verkligen får genomslag i debatten. Det är så mycket som står på spel.

Vi hoppas att skrifterna i denna serie ska bidra i det samtalet.

Christer Nylander

Ordförande i Ohlininstitutet

Utgiven av Ohlininstitutet 2024

© Ohlininstitutet och författaren

Form och produktion: Erika Jonés Bokstavstyp

Tryck: ByWind, februari 2024

De koncentriskas cirklarnas Europa

Olle Schmidt

Olle Schmidt

Fil mag.

Riksdagsledamot (L) 1991-1994

EU-parlamentariker (L) 1999-2004

och 2006-2014

De koncentriskas cirklarnas Europa

Det har alltid vilat något halvphant över det svenska engagemanget för Europa, en ängslighet som länge lagt en våt filt över Europadebatten.

Det är möjligen sant att i grunden agerar alla länder bara i sitt eget intresse, det vill säga i landets säkerhetsintresse.

Men vi har i historien sett undantag.

Vi har politiska ledare som orkat höja sig över mängden som en Winston Churchill, en Michail Gorbatsjov och en Helmut Kohl. Alla tre tog betydande risker för att övertyga opinionen bland den egna befolkningen.

Också den Europeiska unionens tillkomst visade att det krävdes både stark vilja och stort politiskt mod att bryta Europas fasansfulla historiska arv.

Sverige är förvisso en del av Europa, men så har det inte alltid känts.

Vi lyckades klara oss undan två världskrig och bygga ett välstånd, medan övriga Europa försökte ta sig ur krigets fasor.

Denna vår gemensamma historia har format oss.

Sverige höll sig från Europa i långa tider.

Var fanns vårt land under det dramatiska 1900-talet? frågade sig många i det Europa som höll på att förgöras av nazism, fascism och kommunism.

Visst finns mycket för oss svenskar att lyfta fram och vara stolta över.

Demokratien förankrades med liten blodspillan. Välståndet växte fram i en tämligen bred politisk enighet. Under andra världskriget räddades många liv.

Flyktingar fick en fristad i vårt land som de danska judarnas flykt över Öresund och de Vita bussarna i krigets slutskede. Raul Wallenberg hjältemodiga insats för att rädda judar i Budapest är ihågkommen världen över.

Under efterkrigstiden öppnade vi vårt land för flyktingar och tog emot dem som ville arbeta här, ett solidariskt Sverige under decennier. Måhända blandat med ett uns av dåligt samvete och att arbetskraft ger välstånd.

Men känslan kvarstår.

Det fanns alltid en viss tveksamhet inför Europa. Att göra affärer var bra, men uppbyggnaden av det gemensamma politiska Europa sågs med stor misstro.

Inte för inte sågs Sverige som ”den motvillige europén”.

Den brittiske historikern, Timothy Garton Ash, gör ett försök att förstå de europeiska umbäranden med en generationsfördelning, "fjortingarna", dem efter 1914, sedan "trettioniorna" med Hitlers anfall på Polen, därefter "sextioåttorna" på Paris barrikader samt "åttioniorna" som befriade halva Europa och som var början till Sovjetunionens fall.

Idag undrar Garton Ash om vi den 24 februari 2022 fick se en ny generation formas "tjugotvåorna".

Är Europa inne i en ny tidsperiod? Mycket talar för det.

Det var ett chockartat uppvaknande för de flesta européer, inte minst för oss svenskar, när Ryssland gick in med sitt fullskaliga anfall på Ukraina.

Helt plötsligt svängde vårt land helt. Sanningen som vi fått i oss från barnsben att alliansfriheten och neutraliteten tjänat oss väl under hela 1900-talet, blåste Putin och anfallskriget på Ukraina bort.

Det omöjliga Nato-medlemskapet omfamnades helt plötsligt av en bred majoritet, glömt var det gamla.

I år är det trettio år sedan vi stod på gator och torg och argumenterade för ett svenskt medlemskap i det europeiska samarbetet.

Ibland verkar det som vi glömt bort hur intensiv debatten var. En del av oss påmindes om tonläget den där höstmånaden 1994, när vi hörde den nyligen bortgångne Per Gahrton i en verbal holmgång med Carl Bildt morgonen efter valdagen.

Allt fler svenskar uppfattar glädjande nog idag Sverige som en naturlig del av EU. Men hur mycket EU vill svenskarna ha?

Det var kanske inte så konstigt att besvikelsen var stor bland förlorarna.

In i det sista var osäkerheten stor hur det skulle gå. Någon, kanske före statsministern Göran Persson, lär ha sagt att på fredagen före valdagen fanns en opinion emot svenskt medlemskap, på lördagen var det helt jämnt i opinionen för att på måndagen dagen efter valdagen åter bli en majoritet för ett Nej.

Däremellan på valdagen (13 november 1994) gick drygt 83 procent av svenskarna och röstade Ja till EU. Majoriteten blev nästan trehundra tusen väljare.

Bland Ja-partierna hade Socialdemokraterna stora problem att få med sig sina väljare, en majoritet röstade Nej.

Allt fler svenskar uppfattar glädjande nog idag Sverige som en naturlig del av EU. Men hur mycket EU vill svenskarna ha?

Har Putin också i grunden ändrat svenskarnas försiktiga synsätt på EU? Har vi lättare att se fördelarna att vara en del ett starkare och mer sammanhållet EU?

Även om flera politiska partier har bytt fot, finns skepsisen kvar.

Ett Nja till EU, ett lagom EU.

Vi har i direkta val utsett våra representanter till EU-parlamentet sedan 1995, i sex val. Valdeltagandet har varit skralt, om än ökat under hand. Inrikespolitiska frågor har dominerat, ofta med en EU-kritisk inriktning.

Det var Murens fall 1989 som banade väg för det svenska medlemskapet.

När Europa enades och blev av med kommunismen blev det en historisk omöjlighet för Sverige att stå utanför.

Förre statsministern Ingvar Carlssons betydelse för svenskt EU-medlemskap förtjänar att påminnas om.

Han gjorde upp med flera av socialdemokratins tveksamheter, om än inte alla.

Utvidgningen av EU blev snabbt en viktig fråga för Sverige, inte minst genom Göran Persson.

Men när det kommer till nödvändiga förändringar för att få EU att fungera effektivt, har det alltid varit svårare att få med svenskarna.

Vi har haltat oss fram. Fortfarande står vårt land utanför det viktigaste och mest känsliga samarbetet, den gemensamma valutan.

Kritiken som hela tiden funnits mot ”Brysselbyråkratin” har spridit sig inom de politiska partierna. Isolationism har blandats med nationalism till en ibland ganska otrevlig brygd.

Finans- och eurokrasch, brexit, klimatkrisen och därtill en världsomspännande pandemi ifrågasatte hela EU:s existens. Den bulgariske statsvetaren, Ivan Krastev, menade att EU skulle falla sönder i spåren av återkommande kriser. Han pekar speciellt på flyktingvågorna efter Syriens sammanbrott.

Så blev det inte, även om migrationen utgör en stor påfrestning för EU.

Och visst har det knakat betänkligt med länder som Ungern och Polen som öppet motsatt sig EU:s regelverk och hävdad en egen nationell suveränitet.

Men så kom Putin och helt plötsligt förstod EU-ledarna att hotet mot vår kontinent inte kom inifrån EU utan från ett auktoritärt ledarskap i Kreml, som är berett att med våld ändra Europas och den globala säkerhetsordningen.

Den totala sammanhållningen inom EU och stödet till Ukraina med ett flertal sanktionspaket mot Ryssland, överraskade säkert Putin.

Synen på Ryssland har delat Europa genom historien, men inte denna gång. Putin gick för långt!

Det finns ett tydligt före och ett lika tydligt efter detta fullskaliga krig mellan två självständiga nationer, något som vi i Europa varit beskyddade från sedan krigsslutet 1945.

De gamla visionerna gäller inte längre.

Tidigare räckte det med att handeln utvecklades och att den inre marknaden vävde ihop det fria Europas länder. Detta var ett framgångsrecept under decennier, men i takt med att EU fick fler medlemmar och att globaliseringen i grunden förändrade enskilda nationers möjlighet att agera på egen hand, blev det naturligt att utöka EU:s gemensamma befogenheter.

Men omfattningen och takten i reformarbetet har alltid varit omdiskuterat.

Hur skall EU bemöta en granne som är beredd att utplåna enskilda länders rätt att existera, något som kräver ett annat

synsätt än det som präglat EU:s tankemöda de senaste decennierna. Också Kinas alltmer aggressiva utveckling kräver EU:s uppmärksamhet.

Jag tror att en återgång behövs till det som var grunden till Europas enande: samarbete, ett ömsesidigt beroende med gemensamma beslutsformer för att säkra demokratin och freden.

Migration, klimat och EU:s roll som en central global makt kräver ett kraftfullt gemensamt agerande, som för tankarna till de stora reformerna då det europeiska samarbetet formades efter andra världskriget.

När kommissionens ordförande, Ursula von der Leyen, höll sitt för mandatperioden sista ”State of Union-tal” utvecklade hon sina tankegångar.

Utvidgningen av EU ser hon som ett bärande fundament i det framtida EU, ett 30 + medlemmar.

Länderna kring Västra Balkan har pendlat mellan hopp och förtvivlan. Betydande medlemsländer som Tyskland och Frankrike, men också Nederländerna, har varit försiktiga och under vissa tider direkt motvilliga att släppa in nya medlemmar.

Åter; här har Rysslands anfall på Ukraina dramatiskt förändrat förutsättningarna.

Ett EU med flera medlemsländer innebär självfallet stora förändringar.

Beslutsformerna måste ses över med mer av majoritetsbeslut, något som alltid varit svårt att acceptera av de mindre länderna.

Jag tror att en återgång behövs till det som var grunden till Europas enande: samarbete, ett ömsesidigt beroende med gemensamma beslutsformer för att säkra demokratin och freden.

Som vanligt är det
Frankrike och Tyskland
som går före och som ser
nödvändigheten att förbereda
EU för fler medlemmar.

En annan svårsmält fråga är vilka budgetkonsekvenser som kommer av en utvidgning.

Ukraina är ett stort land med över 40 miljoner invånare och med ett omfattande jordbruk. Som medlem skulle Ukraina göra de flesta länderna till nettobetalare till den gemensamma budgeten.

Att bygga upp Ukraina efter krigets härjningar kommer därtill att kräva mycket stora insatser av hela världen, kanske en ny Marshallplan.

Hur långt är de 27 medlemsländerna och Europas medborgare villiga att gå? Hur stor får kostnaden bli?

Att EU måste moderniseras är slutsatsen från den arbetsgrupp som Frankrike och Tyskland inrättade om behovet av institutionella reformer, "Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging the EU for the 21st Century".

Som vanligt är det Frankrike och Tyskland som går före och som ser nödvändigheten att förbereda EU för fler medlemmar.

Resultaten oroar säkert flera EU-ledare.

Den fransk-tyska arbetsgruppen vill se ett mer handfast försvar av rättsstaten med tydliga krav och villkor att få tillgång till EU-medel. Läs Polen och Ungern.

EU-parlamentet är redan nu väl stort för att kunna bedriva arbetet effektivt.

Själv var jag tidigt kritisk mot de förhandlingar mellan Rådet, kommission och parlamentet (triloger), som oftast ägde rum om natten i det fördolda. Avsikten var att snabba

på beslutsprocessen, men transparensen och insynen har blivit sämre. Nya, öppna arbetsformer behövs.

Parlamentet föreslås inte få automatiskt fler ledamöter med nya medlemsländer. Varje land får inte en kommissionär, vilket Tyskland tidigt i förhandlingarna sagt sig kunna gå med på, medan Sverige redan har avvisat idén.

Att avgöra frågor med majoritetsbeslut blir det normala. Ett undantag som är svårt att komma runt är försvars- och säkerhetspolitiken.

Men Nato har efter Putins anfall på Ukraina blivit en allt viktigare del av det samlade Europa. Finlands medlemskap i Nato och Sveriges medlemskap in spe kommer enligt min mening att underlätta försvarssamarbetet inom EU.

En svårighet med att hitta fungerande former för utrikes- och försvarspolitikerna är självfallet att viktiga europeiska Nato-länder som Storbritannien, Turkiet och Norge står utanför EU, liksom Österrikes och Irlands neutralitetsförbehåll

Ett närmare samarbete Nato-EU pågår och kommer med nödvändighet att fördjupas. EU måste stärka sin mjuka makt, men Europa måste också kunna försvara sig militärt. USA:s och Kanadas engagemang för Europa kan inte tas för givet.

Ett ständigt återkommande ämne har varit frågan om fördjupning eller breddning av EU.

Nu verkar de flesta EU-ledarna bestämt sig för att EU måste bli större, och det snabbt med Ukraina och Moldavien i spetsen.

Men det räcker inte med breddning. Nu måste också ytterligare fördjupning ske.

Flera av förslagen känns igen från ”Konstitution för Europa” (2003), Men som bekant blev det väsentliga justeringar i det som senare blev Lissabonfördraget (2009).

Nu är vi alltså där igen.

Förutsättningarna är annorlunda idag.

Men räcker det för att övertyga svenska skeptiker, som allt som oftast ser denna typ av förslag som början på en superstat?

De fransk-tyska tankarna innehåller en annan beprövad idé, en union i olika hastigheter. Men här utvecklas tankegångarna ytterligare i något som benämns koncentriska cirklar (cirklar med gemensam mitt).

Själv minns jag att den i Finland så välkände EU-kritikern, Paavo Väyrynen, för över tjugo år sedan talade om ett Europa bestående av koncentriska cirklar, inom och utom unionen.

En dålig idé, tyckte jag på den tiden, detta var före den stora utvidgningen och misslyckandet med EU:s författning. Men tiden har gått och globaliseringen har hamnat i onåd.

Redan finns områden, inte bara euron, där inte alla länder deltar.

I detta Post-Putin Europa kan det vara en framkomlig väg att ytterligare utveckla olika typer av samarbete för att hålla ihop Europa.

Även om Putin lyckats ena EU, så kvarstår grundläggande oenighet mellan flera av medlemsländerna.

Just nu är önskan att följa Storbritannien inte särskilt stor. Effekterna som britererna fått uppleva är avskräckande.

Men andra spänningar inom unionen kvarstår med euron som det allra svåraste.

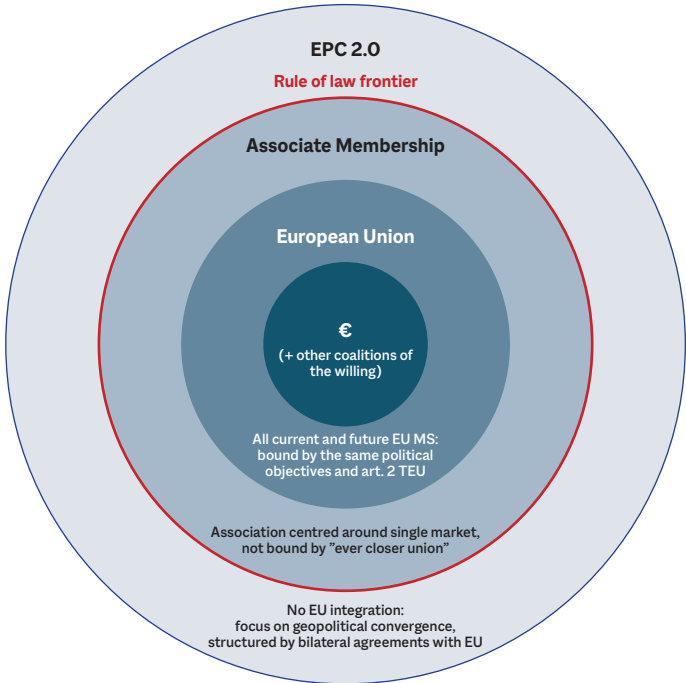
Vill Sverige tillhöra EU:s inre kärna så krävs att vi inför den gemensamma valutan. Över tjugo år har gått sedan folkomröstningen och flera som var tveksamma då har ändrat uppfattning.

Vår svaga och skakiga valuta ökar osäkerheten kring den svenska stabiliteten. Men för mig handlar euron i hög grad om ett ökat politiskt inflytande. Idag är vi inte med, när för hela EU viktiga beslut fattas.

Att genomföra en rejäl utredning om eurons fördelar och nackdelar vore ett första viktigt steg.

De omfattande regelförändringar, inte minst gentemot bankerna, som skett i spåren av finans- och eurokrisen borde lugna bekymrade euroskeptiker. Att Sverige står utanför den så kallade bankunionen är olyckligt. Vi måste förstå att samarbete inom den ekonomiska politiken blir allt viktigare för att stärka Europas gemensamma konkurrenskraft.

European integration in four concentric circles

Att erbjuda olika former av medlemskap eller associationsformer är ett sätt att hålla ihop Europa, där mer av gemensamma beslut gäller i den inre kärnan, medan de tveksamma kan hållas ihop med ett visst utrymme för nationell suveränitet. Dessutom kan länder utanför EU ges särskilda villkor för samarbete, inte minst för de länder som är på väg till ett fullvärdigt medlemskap.

Ett utvecklat nordiskt samarbete skulle kunna inordnas i denna typ samverkan, varken Norge eller Island är ju medlemmar i EU.

Det var nationalism som gjorde Europa till en krigshärjad kontinent. Den vägen får vi aldrig ta mer. Misstron mot globaliseringen och återkommande kriser har givit utrymme åt populism och nationalism.

Men stolthet över sitt land borde också gå att förena med en önskan att samarbeta över gränserna. Oviljan hos politiska ledare i Europa att förstå hembygdens och hemlandets betydelse för många människor har, tror jag, givit extra fart åt populism och en nationalism som avgränsar och stänger ute.

Fransmännen förstår vikten av euron, men sjunger samtidigt Marseljäsen med stor glöd av patriotism.

Ett hot av annan karaktär mot Europa, som nu är svårt att överskåda, är krigshotet i Mellanöstern efter terrorgruppen Hamas massaker på civila israeler den 7 oktober 2023.

Idag är det USA som står för den absoluta merparten av stödet till Ukraina. Skulle USA tvingas välja mellan stöd till

Ukraina eller stöd till Israel, riskerar Ukraina bli lidande, vilket kan leda till en frusen konflikt med globala oöverblickbara konsekvenser.

Slutligen, en vädjan till de politiska partierna.

Låt debatten inför EU-valet den 9 juni handla om hur Europa skall utvecklas i framtiden.

Jag förstår att det aldrig helt går att undvika inrikespolitik. Men med respekt för dem som går och röstar, borde debatten handla om vilket EU vi svenskar vill ha.

Oviljan hos politiska ledare i Europa att förstå hembygdens och hemlandets betydelse för många människor har, tror jag, givit extra fart åt populism och en nationalism som avgränsar och stänger ute.

OHLIN institutet

Om stiftelsen Bertil Ohlininstitutet

Ohlininstitutet är en partipolitiskt oberoende liberal tanke-
medja.

Institutet är en plattform för att stimulera och fördjupa liberal idédebatt, det innebär att olika åsikter ges plats och att institutet inte nödvändigtvis delar de åsikter som framförs.

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet grundades 1993 för att ”stimulera vetenskaplig forskning kring de liberala idéerna och deras tillämpning på samhällsförhållanden i Sverige och världen.”

Institutets finansiering

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet finansieras främst av bidrag från ägarstiftelser inom liberal press. Genom åren har vid enstaka projekt även andra finansiärer förekommit.

Internationellt samarbete

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet är medlem i den europeiska liberala tankesmedjan ELF (European Liberal Forum).

Föreläsningar

Varje år arrangeras Bertil Ohlinföreläsningen och Wibbleföreläsningen där svenska och internationella föreläsare ger ett bredare perspektiv på aktuella och tidlösa politiska problem.

Skrifter med mera

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet bidrar till att fördjupa och stimulera den svenska liberala idédebatten, samt ge nya liberala debattörer möjlighet att göra sig hörda. Det kan ske i olika format såsom böcker, skrifter, seminarier, poddar och filmer.

Uppsatstävling

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet arrangerar årligen en uppsatstävling inom samhällsvetenskapliga ämnen för studenter på C- och D-nivå.

Debattörspris

Bertil Ohlininstitutet delar årligen ut ett debattörspris. Priset syfte är att stimulera seriös debatt kring viktiga frågor.

Kontakt

ohlininstitutet.se

Christer Nylander, ordförande

christer.nylander@ohlininstitutet.se

OHLIN institutet